

ฐานะ
และ
บทบาท
ของ

ปรัชญา

ใน
การศึกษา
ของไทย

สุริย์ สุวรรณปรีชา

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑. บทบาทของปรัชญา ในการศึกษาทั่วไป

โดยทั่วไปแล้วการศึกษาปรัชญาทุกระบบมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ถือเป็นกิจกรรมทางปัญญา และเป็นงานวิเคราะห์และนิยามปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ให้แจ่มชัดทุกแง่ทุกมุม รวมทั้งเน้นในเรื่องความหมายของคุณค่าต่าง ๆ ที่สำคัญ แต่เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาปรัชญากับศาสตร์แขนงอื่น จะเห็นลักษณะที่เด่นชัดของการศึกษาปรัชญาว่าเป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลมีอิสระทางความคิดอย่างกว้างขวางทั้งในแง่การยอมรับหรือปฏิเสธความจริงหรือบทสรุปที่มีอยู่แล้ว เมื่อเป็นเช่นกิจกรรมของปรัชญาจึงต้องประกอบไปกับการใช้วิจารณ์อย่างถ่องแท้และความสามารถเฉพาะตัวของบุคคลด้วย จุดประสงค์หลักของการศึกษาปรัชญาจึงเป็นการฝึกให้บุคคลสามารถคิดด้วยตนเอง ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาระบบต่าง ๆ มีความสำคัญรองลงไปจากการฝึกฝนให้เกิดความคิดอิสระ ผู้สอนปรัชญาจะมีบทบาทในการชี้แนะทางให้ผู้ศึกษาได้ใช้ความคิดอย่างเสรี และช่วยกระตุ้นให้เขาตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ให้ชัดแจ้งทุกแง่ทุกมุม

ลักษณะของการศึกษาปรัชญาดังกล่าวทำให้การศึกษาปรัชญาต้องเริ่มขึ้นเมื่อผู้ศึกษามีความรู้ขั้นพื้นฐานทั่วไปในศาสตร์แขนงต่าง ๆ บ้างแล้ว ความรู้เหล่านั้นจะช่วยให้เขาสามารถใช้ความคิดได้เองโดยอาศัยประสบการณ์ส่วนตัวเข้าช่วย วิชาปรัชญาจะช่วยให้เขาจัดความคิดให้เป็นระบบและเพิ่มความเข้าใจแจ่มชัดในความรู้ที่เขาเมื่อมีอยู่แล้ว โดยเฉพาะในแง่ที่เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ปรัชญาจะส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพ การตระหนักถึงคุณค่าต่าง ๆ การเป็นตัวของตัวเอง และการมีสำนึกในเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบ

การศึกษาปรัชญาจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถสร้างทัศนคติของตนเองเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญหน้าและทำทาบสติปัญญาของมนุษย์ ดังนั้นแม้ความคิดทางปรัชญาจะมีลักษณะเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง แต่การศึกษาวิชาการก็สะท้อนให้เห็นถึงแง่มุมต่าง ๆ ของวัฒนธรรมในแต่ละสังคมด้วย และถ้ายิ่งขยายการศึกษาปรัชญาออกไปก็จะมีผลต่อโลกทรรศน์โดยส่วนรวม เพราะปรัชญาส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการฝึกใช้ความ

คิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในประเทศประชาธิปไตย และที่แน่นอนที่สุดคือ ประชาชนจะมีอิทธิพลต่อพระชนกทั่วไปในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ที่เขากำลังศึกษาอยู่

๒. ฐานะของปรัชญา ในการศึกษาของไทย

ในประเทศไทยแม้ว่าการศึกษาแผนใหม่จะเริ่มขึ้นแล้วตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แต่การจัดการศึกษาทางด้านปรัชญาได้เริ่มขึ้นหลังจากนั้นค่อนข้างนาน ทั้งนี้เป็นเพราะจุดประสงค์ของการจัดการศึกษาแผนใหม่ในยุคแรก ๆ นั้นก็เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการเพื่อช่วยปรับปรุงประเทศและต่อต้านภัยของจักรวรรดินิยมตะวันตกโดยเฉพาะ แขนงวิชาที่ได้รับการพัฒนาไปก่อนคือแขนงวิชาที่สามารถนำความรู้ไปใช้งานได้โดยตรง เช่น การปกครอง การแพทย์ วิทยาศาสตร์ และวิศวกรรม เป็นต้น ส่วนแขนงวิชาทางด้านอักษรศาสตร์ก็มุ่งผลิตครูอาจารย์ หรือผู้ที่จะไปปฏิบัติงานตามกรมกองต่าง ๆ ทางราชการเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเป็นดังนี้ การศึกษาทางด้านพื้นฐานความคิดอย่างเช่นวิชาปรัชญาจึงไม่ได้มีบทบาทในการศึกษาของไทยในระยะแรก

การศึกษาปรัชญาในประเทศไทยเริ่มขึ้นในสถาบันการศึกษาของสงฆ์ สภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมองเห็นความสำคัญในการศึกษาพุทธปรัชญาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาศาสนา การศึกษาปรัชญาจึงได้เริ่มขึ้นในสภากาศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ และในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ต่อจากนั้นอีกหลายปีการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาพื้นฐานทั่วไปจึงได้เริ่มขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คือราวปี พ.ศ. ๒๕๐๖ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยราวปี พ.ศ. ๒๕๐๗

ปัจจุบันสภาพการณ์และความคิดในการจัดการศึกษาได้เปลี่ยนไปมากแล้ว จดมุ่งหมายในการศึกษาเปลี่ยนไปเป็น “การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม” ประกอบกับการเห็นความสำคัญของวิชาปรัชญาในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางปัญญาที่ช่วยเสริมความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ และเป็นการฝึกพรศนคติเชิงวิพากษ์วิจารณ์ให้แก่

สมาชิกในสังคมประชาธิปไตย ดังนั้นสถาบันการศึกษาในระดับสูงทั้งของรัฐและของเอกชนจึงได้มีการจัดการศึกษาปรัชญากันอย่างแพร่หลายโดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทั่วไป และหลายสถาบันได้พัฒนาให้เป็นการศึกษาในฐานะวิชาเฉพาะระดับสูง

เนื่องจากผู้ศึกษาปรัชญาจำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานทั่วไปพอสมควร การศึกษาปรัชญาจึงต้องจัดในระดับอุดมศึกษา สำหรับระดับที่ต่ำกว่าอุดมศึกษานั้น ปรัชญามีแทรกอยู่บ้างในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายได้แก่ วิชาจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหมวดวิชาสังคมศึกษา ในระดับวิทยาลัยครูมีการศึกษาวิชาปรัชญาเบื้องต้น ตรรกวิทยาทั่วไป และจริยศาสตร์ เป็นวิชาพื้นฐานสำหรับผู้ที่จะได้รับวุฒิครูศาสตร์บัณฑิต ในวิทยาลัยอาชีวศึกษาและวิทยาลัยเอกชนที่เน้นหนักไปในด้านการประกอบอาชีพ มีการศึกษาปรัชญาทั่วไปเป็นวิชาเลือกในวิชาพื้นฐานหมวดมนุษยศาสตร์ ในบางวิทยาลัยมีวิชาตรรกวิทยาเบื้องต้นและจริยศาสตร์ เป็นวิชาเลือกด้วย สำหรับวิทยาลัยเอกชนที่สังกัดอยู่กับหน่วยงานทางศาสนา เช่น วิทยาลัยพายัพ (เชียงใหม่) และ วิทยาลัยแสงธรรม (นครปฐม) วิชาปรัชญานอกจากจะมีฐานะเป็นวิชาพื้นฐานในหมวดมนุษยศาสตร์แล้ว วิชาปรัชญายังมีฐานะเป็นวิชาเอก ซึ่งผู้ศึกษาจะได้รับวุฒิสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต (ปรัชญา)

ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ การศึกษาปรัชญาแตกต่างกันออกไป มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขตต่าง ๆ มีการสอนปรัชญาเป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาพื้นฐานหมวดมนุษยศาสตร์โดยมีทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก เช่นเดียวกับหลักสูตรของวิทยาลัยครู มหาวิทยาลัยมหิดลมีลักษณะเฉพาะคือศึกษาปรัชญาเพื่อผสมผสานกับวิชาวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์อนามัยการศึกษาปรัชญาจึงเป็นไปเพื่อการประยุกต์ใช้ในวิชาดังกล่าวมากกว่าการศึกษาปรัชญาโดยตรง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยรามคำแหงมีการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเลือกใน หมวดมนุษยศาสตร์ และวิชาโทในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัยมีการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเลือก ในวิชาพื้นฐานหมวดมนุษยศาสตร์ และเป็นทั้งวิชาเอกและวิชาโท ในระดับปริญญาตรี ผู้จบการศึกษาวินิจฉัยปรัชญาจะได้วุฒิศิลปศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา) หรือ อักษรศาสตรบัณฑิต (ปรัชญา)

สำหรับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถาบันที่มีการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะระดับสูงด้วย คือมีการศึกษาปรัชญาในระดับปริญญาโทสำหรับผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกแขนงวิชา ผู้จบการศึกษาระดับนี้จะได้วุฒิอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

ส่วนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือสภาการศึกษามหาเถรสมาคม และมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์มีการศึกษาปรัชญาและศาสนาเป็นวิชาเอก ผู้จบการศึกษจะได้วุฒิพุทธศาสตรบัณฑิต หรือศาสนศาสตรบัณฑิต

นอกจากการศึกษาปรัชญาในวิชาพื้นฐานหมวดมนุษยศาสตร์และการศึกษาเป็นวิชาเอกวิชาโทแล้ว ยังมี

การศึกษาปรัชญาแทรกอยู่ในวิชาพื้นฐานอื่นๆ ในหมวดมนุษยศาสตร์อีกเช่น วิชาอารยธรรมตะวันตก อารยธรรมตะวันออก และอารยธรรมไทย เป็นต้น แต่ลักษณะการศึกษาจะเน้นไปในทางประวัติความคิดทางปรัชญาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมมนุษย์มากกว่าจะเน้นที่กิจกรรมทางปรัชญาดังที่กล่าวมาในตอนต้น

๓. การศึกษาปรัชญา ในฐานะที่เป็นวิชาเฉพาะ ในการศึกษาระดับสูง

เป็นที่ยอมรับกันว่างานอาชีพอยู่ไม่ถ้อยถนอมที่เปิดทางให้ผู้ศึกษาเฉพาะทางปรัชญาแต่เหตุผลสำคัญในการพัฒนาการศึกษาปรัชญาให้เป็นวิชาเฉพาะในระดับสูงก็คือความจำเป็นในด้านการเพิ่มจำนวนอัตราผู้สอน

ปรัชญา เมื่อการศึกษาปรัชญาในระดับพื้นฐานแพร่หลาย
มากขึ้น

เมื่อพิจารณาจากบทบาทของปรัชญาในการศึกษา
ทั่วไปจะเห็นว่า ความสำคัญของปรัชญาอยู่ที่วิธีการมาก
กว่าเนื้อหา บทบาทของปรัชญาจึงเป็นการฝึกฝนเพื่อ
เสริมการศึกษาแขนงอื่น การศึกษาปรัชญาในระดับพื้น
ฐานและระดับวิชาโทก็เกินไปเพื่อจุดหมายอันนี้ แต่ไป
การศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะเช่นเป็นวิชาเอกในระดับ
ปริญญาตรี หรือการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี ความ
สำคัญของเนื้อหาและวิธีการทางปรัชญามีน้ำหนักทัดเทียม
กัน ผู้ที่จบการศึกษาในชั้นนี้อาจจะไปประกอบอาชีพ
เป็นผู้สอนปรัชญาในระดับพื้นฐานหรือระดับปริญญาตรี
อันเป็นการสนองจุดหมายขั้นต้นได้ แต่จุดหมายที่สูง
กว่านั้นคือการสามารถเป็นผู้นำทางความคิด นำการ
วิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและของชีวิต
ตลอดจนสามารถนำปัญญาชนและประชาชนทั่วไปให้รัก
การใช้ความคิดอย่างเสรี สำหรับจุดหมายที่สูงสุดคือ
การพัฒนาตนเองให้เป็นนักปรัชญาที่พัฒนาทั้งในด้านเนื้อ
หาและวิธีการ สามารถผสมผสานเนื้อหาและวิธีการทาง
ปรัชญาเข้าเป็นวิถีชีวิตของตนและถ่ายทอดให้เป็นมรดก
ทางความคิดแก่สังคมและแก่มนุษยชาติได้

แต่ในความเป็นจริงเราพบว่า จุดหมายที่กล่าว
มานั้นในขั้นต้นที่สุดก็เกินไปโดยลำดับ เหตุผลมีอยู่ว่า
มีผู้ศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะน้อยมาก แนวโน้มของ
สถานการณ์ของโลกในปัจจุบันทำให้ทิศทางของการศึกษา
เปลี่ยนไปเน้นในด้านงานอาชีพและการผลิตผู้เชี่ยวชาญ
เฉพาะอย่าง การศึกษาวิชาเฉพาะในสายวิทยาศาสตร์ทั้ง
วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์สังคมได้รับความ
นิยมมากกว่า เพราะสนองความต้องการที่เร่งด่วนได้ส
กว่าวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และศิลปศาสตร์ ฐานะ
ของวิชาปรัชญาจึงเป็นเพียงวิชาเสริมมากกว่าวิชาเอก
ในประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย การศึกษาวิชาปรัชญา
เป็นวิชาเฉพาะเกือบจะนับได้ว่าเป็นความฟุ่มเฟือย

ในประเทศไทย ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการศึกษา

แผนใหม่ในยุคแรกไม่ได้เน้นทางด้านพื้นฐานความคิด
ฉะนั้นถ้าจะเริ่มมีการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาพื้นฐานก็ล่วง
มาประมาณ ๖๐ กว่าปี (ไม่นับการศึกษาพุทธปรัชญาใน
สถาบันสงฆ์) แต่การศึกษาปรัชญาเท่าที่เป็นมาและที่
แพร่หลายอยู่ในปัจจุบันก็เป็นไปเพื่อเสริมความรู้ในศาสตร์
แขนงอื่นมากกว่าจะมีฐานะเป็นวิชาเฉพาะของตัวเอง
สถาบันต่าง ๆ ที่มีการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะเช่น
เป็นวิชาเอกในชั้นปริญญาตรี มีผู้สมัครเข้าศึกษาน้อย
มาก ส่วนใหญ่จะสมัครเข้าศึกษาเป็นวิชาโท แล้วศึกษา
วิชาที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้โดยตรงเป็นวิชาเอก

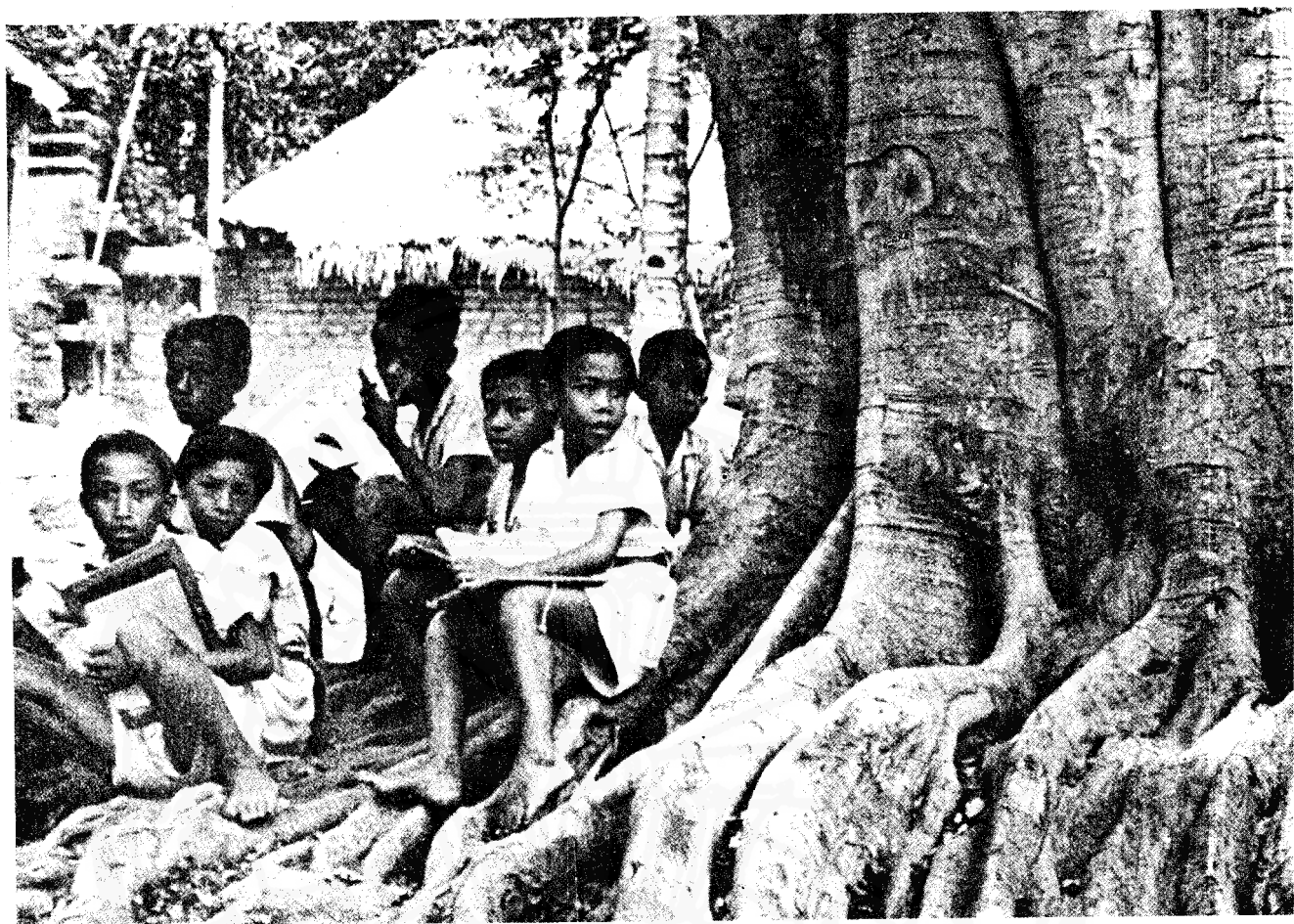
สำหรับการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะระดับสูง
เช่นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีการศึกษาระดับปริญญาโท
นั้น ผู้สมัครเข้าศึกษาที่จบการศึกษาจากวิชาเอกปรัชญา
ในชั้นปริญญาตรีขี้น้อยลงไปอีก เมื่อทางมหาวิทยาลัย
เปิดโอกาสให้ผู้ที่จบการศึกษาวิชาเอกอื่น ๆ เข้าศึกษา
ด้วยก็ไม่ได้ทำให้จำนวนผู้ศึกษาเพิ่มขึ้นมากนัก ผู้จบ
การศึกษบางส่วนออกไปเป็นผู้สอนวิชาปรัชญาในระดับ
วิทยาลัยครูวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย อีกส่วนหนึ่งออก
ไปประกอบอาชีพอื่นในสายงานที่สังกัดมาก่อนหรืองาน
เอกชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาปรัชญา ฉะนั้นผู้ที่ศึกษา
วิชาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะ ระดับสูงจึงต้องเป็นผู้ที่สนใจ
ปรัชญาอย่างจริงจังและไม่กังวลเกี่ยวกับงานอาชีพ

เนื่องจากงานอาชีพของผู้ศึกษาวิชาปรัชญาเป็น
วิชาเฉพาะมีอยู่อย่างจำกัดดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และงาน
ทางด้านการสอนปรัชญาที่อาจถึงจุดอิ่มตัวได้ไม่ยากนัก
จึงทำให้การพัฒนาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะระดับสูงเป็นไป
ในขอบเขตที่จำกัดด้วย อย่างไรก็ตามบรรยากาศของการ
ศึกษาปรัชญาและความสนใจของผู้ที่อยู่ในวงอาชีพอื่นที่
ต่อพัฒนาการทางปรัชญาของไทยก็ยังมีอยู่อย่างกว้างขวาง
เรื่องนี้จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป

๔. วิธีการต่าง ๆ

ในการศึกษาปรัชญา

ลักษณะเด่นของปรัชญาอยู่ที่การวิเคราะห์วิจารณ์
ดังนั้นในการศึกษาปรัชญา ผู้ศึกษาจะต้องมีเสรีภาพใน

การวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ในการศึกษาแต่ละระดับวิธีการอาจจะต่างกันไปบ้างขึ้นอยู่กับผู้สอนแต่ละคนและจุดมุ่งหมายเฉพาะวิชาด้วย แต่โดยทั่วไปผู้สอนจะนำการศึกษาปรัชญาด้วยการบรรยาย อภิปรายกลุ่ม สัมมนา อ่านและวิจารณ์ตำรา และเขียนความเรียงหรือรายงานการศึกษาเฉพาะเรื่อง

ในการศึกษาปรัชญาระดับต้น การบรรยายและการชี้แนะจากผู้สอนมีส่วนอย่างมากในการเตรียมความรู้พื้นฐานที่จำเป็นและสร้างทัศนคติในการวิพากษ์วิจารณ์ให้แก่ผู้ศึกษา การฝึกฝนการอภิปรายจะเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาได้ฝึกการวิพากษ์วิจารณ์และการใช้ความคิดอย่างเสรี ผู้สอนที่มึนหนาทึบเป็นผู้ฝึกฝนจะต้องช่วยกระตุ้นให้ผู้ศึกษามีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นระบบ มีความสมเหตุสมผลในการอ้างอิง และมีหลักฐานที่สอดคล้องต้องกัน หัวข้อต่าง ๆ ที่อภิปรายอาจเป็นหัวข้อที่ผู้

สอนแนะนำเพื่อเป็นแนวทางคิด หรือเป็นหัวข้อที่อยู่ในความสนใจของผู้ศึกษาได้ ซึ่งแน่นอนว่าหัวข้อหรือประเด็นปัญหาที่ผู้ศึกษาตั้งขึ้นเองนั้นย่อมเร้าความสนใจและเปิดแนวทางวิเคราะห์วิจารณ์ได้มากกว่า ผู้สอนอาจจะแสดงทรรศนะของตนได้โดยมีพื้นฐานอยู่บนการวิเคราะห์ที่แปลกกลางมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ในการศึกษาปรัชญาระดับที่สูงขึ้น การบรรยายมีความจำเป็นน้อยลง แต่การอภิปรายสัมมนาในประเด็นปัญหาต่าง ๆ มีความสำคัญมากขึ้น การอ่านและวิจารณ์ตำราโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นฉบับของนักปรัชญาเองมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นการศึกษาแนวความคิดทางปรัชญาและวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยตนเอง การเขียนความเรียงหรือรายงานการค้นคว้าเป็นวิธีหนึ่งที่เน้นการศึกษาด้วยตนเองอย่างมาก การเขียนวิทยานิพนธ์ก็เป็นทางหนึ่งที่จะทำให้นั่นใจได้ว่า ผู้ศึกษาสามารถค้นคว้า

วิจัยต่อไปได้ด้วยตนเอง และอาจสามารถพัฒนาประสิทธิภาพทางสติปัญญาของตนให้บรรลุจุดหมายสูงสุดในทางปรัชญา

อย่างไรก็ตามการศึกษาปรัชญาในสถาบันต่าง ๆ ของไทยยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ประการแรกคือ จำนวนผู้สอนกับผู้ศึกษาไม่ได้สัดส่วนกัน เมื่อการศึกษาปรัชญาในระดับพื้นฐานขยายตัวออกไปมีผู้ศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่จำนวนอัตราของผู้สอนเพิ่มขึ้นน้อยมาก ทำให้วิธีการศึกษาจำกัดอยู่เพียงการฟังคำบรรยายและขาดการฝึกฝนอย่างจริงจัง การขาดแคลนตำราที่เหมาะสมเป็นข้อจำกัดอีกประการหนึ่งที่ทำให้การศึกษาค้นคว้าเป็นไปโดยลำพัง ทั้งรวมถึงตำราภาคภาษาไทยสำหรับผู้ศึกษาในระดับต้นด้วย ประการสุดท้ายคือทั้งผู้สอนและผู้ศึกษาขาดการนำปรัชญามาสัมพันธ์กับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ปัญหาสังคม และปัญหาการเมือง ซึ่งมีผลทำให้ฐานะและบทบาทของวิชาปรัชญาเป็นสิ่งที่ว่างเปล่าและไร้

ความหมาย

ปัญหาประการแรกนั้นอาจแก้ไขได้ไม่ยาก เมื่อมีการพัฒนาการศึกษาปรัชญาเป็นวิชาเฉพาะระดับสูง ผู้จบการศึกษาส่วนหนึ่งจะช่วยแก้ปัญหาได้ ปัญหาต่อมาเรื่องตำราเป็นปัญหาที่ไม่ซับซ้อนนัก ผู้ศึกษาในระดับสูงสามารถใช้ตำราภาษาต่างประเทศได้ ปัญหาอยู่ที่ผู้ศึกษาระดับต้นที่ยังไม่สนใจในการใช้ภาษาต่างประเทศ ต้องอาศัยการเขียนและการแปลจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ ดังนั้นการร่วมมือกันเร่งผลิตตำราสำหรับการศึกษาในระดับต้นจึงเป็นงานเร่งด่วนสำหรับการแก้ปัญหา ปัญหาลำดับสุดท้ายเป็นปัญหาที่ซับซ้อนที่สุดเพราะขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ผู้สอนปรัชญาจะต้องไม่ยึดติดอยู่เพียงการสอนประวัติปรัชญา ผู้ศึกษาส่วนใหญ่มีประสบการณ์มาแล้วอย่างมากมายจากเหตุการณ์ทางสังคม การเมือง ฯลฯ เหตุการณ์เหล่านี้อาจจะบังคับให้เขาต้องขบคิดปัญหาเหล่านั้นอย่างจริงจัง และบางครั้งพวกเขาอาจจะได้รับความ

ทุกชีวิตมาจากปัญหาเหล่านี้ด้วย ผู้สอนปรัชญาตลอดจนผู้ฝึกฝนจะต้องไม่ละเลยข้อเท็จจริงอันนี้ และต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะทำให้ปรัชญามีคุณค่าในทางปฏิบัติ การฝึกฝนความคิดอิสระจะทำได้ดีเมื่อมันสัมพันธ์กับชีวิต และประสบการณ์ส่วนตัวที่ผู้ศึกษามีอยู่ก่อนจะเข้ามาศึกษาปรัชญา อย่างไรก็ตามผู้สอนจะต้องระมัดระวังไม่ยึดทฤษฎีทางสังคมและการเมืองของตนอยู่แล้วเป็นหลักในการวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหา ผู้ศึกษาเองก็มีส่วนไม่น้อยการมีนิสัยวิพากษ์วิจารณ์ มีวิจารณ์ญาณและมีความไวต่อปัญหารอบตัว เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับผู้ที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาปรัชญา

๕. ฐานะและบทบาทของปรัชญาในสังคมไทย

แม้ว่าปรัชญาจะเป็นความคิดอิสระของนักปรัชญา และมีความเป็นสากลในระดับหนึ่ง แต่เมื่อมีการศึกษาปรัชญาในฐานะเป็น “วิชา” ปรัชญาก็มีฐานะเป็นวิชาการแขนงหนึ่งเช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ เนื้อหาและวิธีการทางปรัชญาอาจมองได้ว่าเป็น “สิ่งสำเร็จรูป” ที่เรียนและสอนกันตามหลักสูตร ในแง่ปรัชญาลดฐานะไปเป็นอะไรบางอย่างที่อยู่ต่างหากจากมนุษย์ เป็นความรู้ที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต บรรยากาศของการศึกษาปรัชญาแบบบื้อบรยาการของการศึกษาแบบตะวันตกที่ความรู้อยู่กับวิถีชีวิตไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน หรือทฤษฎีกับการปฏิบัติสามารถแยกจากกันได้ ปรัชญาที่เป็นวิชาที่ปรัชญาที่เป็นวิถีชีวิตอาจเป็นคนละส่วนกัน ฉะนั้นเมื่อเราเรียนวิชาการต่าง ๆ จากตะวันตก ปรัชญาจึงเข้ามาพร้อมกับความเป็นวิชาการ การศึกษาปรัชญาในระดับต่าง ๆ มีความเป็นวิชาการ เป็นการศึกษาเพื่อรู้มากกว่าเพื่อการปฏิบัติ ยิ่งการศึกษาปรัชญามีข้อจำกัดในเรื่องจำนวนผู้สอนซึ่งทำให้ผู้ศึกษาขาดการฝึกฝนอย่างจริงจัง ปรัชญาจึงมีฐานะเป็นเพียงวิชาหนึ่งแต่ไม่ได้มีบทบาทอย่างแท้จริงในชีวิตและสังคมของคนไทย

ปรัชญาคือแนวคิดของคน แต่คนก็ต้องอยู่ในสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเขา ปรัชญาตะวันตกก็เป็นผลผลิตจากระบบสังคม การเมืองวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ของตะวันตก และแน่นอนว่าระบบ

เหล่านี้ก็เป็นผลจากปรัชญาของเขาเช่นกัน เราสามารถศึกษาปรัชญาในฐานะที่เป็นแนวคิดของมนุษย์ที่เป็นสากลได้ แต่ขณะเดียวกัน เราต้องรู้ถึงความแตกต่างในระบบสังคม ฯลฯ ทำให้ปรัชญาของสังคมหนึ่งไม่อาจเป็นวิถีชีวิตของอีกสังคมหนึ่งได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาของสังคมที่ถือว่าความรู้อยู่กับวิถีชีวิตไม่จำเป็นต้องไปด้วยกันเสมอ

เราจะเห็นความแตกต่างในการศึกษาปรัชญาเพื่อรู้กับการศึกษาเพื่อปฏิบัติได้ชัดเจนขึ้น เมื่อเปรียบเทียบปรัชญาตะวันตกกับปรัชญาตะวันออก บรรยากาศของการศึกษาแบบตะวันออกไม่มีลักษณะเป็นวิชาการโดยตรง แต่จะผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา อาจพูดได้ว่าปรัชญา กับ ศาสนา ในโลกตะวันออกไม่ได้อยู่แยกกัน (แม้จะไม่ใช่อันเดียวกัน) ศาสนาเป็นวิถีชีวิตของคน ปรัชญาในโลกตะวันออกจึงมีฐานะเป็นปรัชญาชีวิต การศึกษาปรัชญาจึงเป็นไปเพื่อการดำเนินชีวิต เป็นการศึกษาเพื่อปฏิบัติ ปรัชญาที่เป็นความรู้หรือวิชาการกับปรัชญาที่เป็นวิถีชีวิตเป็นอันเดียวกัน

สังคมไทยคือสังคมของโลกตะวันออก เมื่อเราับอิทธิพลของระบบการศึกษาแบบตะวันตก แน่นอนว่าเราปรับระบบการศึกษาปรัชญาแบบตะวันตกมาด้วย ในช่วง ๒๐ ปีที่เราพัฒนาการศึกษาปรัชญาในเมืองไทยนั้นมากพอที่จะทำให้คนปรัชญา ผู้สอนปรัชญา และผู้ศึกษาวิชาปรัชญา ตลอดจนนักวิชาการทั้งหลายตั้งคำถามว่า เรามีปรัชญาของไทยหรือไม่ เราไม่ได้ปฏิเสธว่าปรัชญาทั้งตะวันตกและตะวันออกมีความเป็นสากลในแง่ที่เป็นความคิดอิสระของมนุษย์ แต่ปรัชญาที่เป็นแนวคิดอิสระของมนุษย์ในสังคมหนึ่งคือสังคมไทยนั้นหรือไม่ ปรัชญาไทยที่เป็นผลผลิตของระบบสังคม ฯลฯ และที่จะกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยโดยเฉพาะมีไหม

ความตื่นตัวในการแสวงหาปรัชญาของไทยเริ่มจากการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม แน่นอนว่าปัญหาสังคมไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่จะสืบเนื่องมาจากปัญหาของระบบต่าง ๆ ในสังคมนั่นเอง การวิเคราะห์ปัญหาจึงต้องวิเคราะห์ที่ระบบต่าง ๆ เช่น ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะวิเคราะห์ระบบใด ลักษณะของปัญหาจะแบ่งได้เป็นสอง

ประเภทคือ ปัญหาเรื่องวิธีการกับอุดมคติ (หรือจุดหมาย) ตัวอย่างเช่นระบบการศึกษา ถ้าเรากำหนดอุดมคติหรือจุดหมายทางการศึกษาไว้แล้วก็กำหนดวิธีการที่จะไปสู่จุดหมายนั้น ปัญหาอาจเกิดขึ้นได้ในสองระดับคือ วิธีการบกพร่องทำให้ไม่บรรลุผลตามจุดหมาย ปัญหาระดับนี้เป็นปัญหาเทคนิค แต่ปัญหาอีกระดับหนึ่งคือจุดหมายอันเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาหรือไม่ เราจะใช้หลักเกณฑ์อันใดในการกำหนดว่าอะไรควรเป็นจุดหมายของสังคม ปัญหาในคือปัญหาปรัชญา นักคิดทั้งหลายจึงต้องหันมาแสวงหาปรัชญาของสังคมเพื่อที่จะประยุกต์เป็นปรัชญาของระบบต่าง ๆ และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริง เราพบว่าปรัชญาเท่าที่ศึกษากัน มาล้วนเป็นปรัชญาทางวิชาการหรือถ้าเป็นปรัชญาชีวิตก็ไม่ใช่สำหรับวิถีชีวิตในสังคมของเรา

นักคิดของไทยหลายท่านได้ให้ทรรศนะว่าปรัชญาไทยคือพุทธธรรมหรือพุทธปรัชญา และได้มีการประยุกต์พุทธธรรมกับระบบต่างๆ ของสังคมไทย ที่เห็นเด่นชัดในระยะต้นที่ผ่านมามีคือการประยุกต์พุทธธรรมกับระบบการศึกษา เช่นงานของ สาโรช บัวศรี (A Philosophy of Education for Thailand) พระราชวรมนี (ปรัชญาการศึกษาไทย) พุทธทาสภิกขุ (การศึกษาคืออะไร) เป็นต้น แต่การยึดพุทธธรรมเป็นปรัชญาไทยก็ยังมีข้อทวิภาคษ์วิจารณ์ได้อีกมาก งานเขียนของ จิตร ภูมิศักดิ์ ทวีกระแสระบบสังคมไทย (โฉมหน้าศักดินาไทย) และศักดิ์ สุริยะ (ปรัชญาชาวบ้าน) เป็นตัวอย่างของแนวคิดที่ไม่ลงรอยกับพุทธธรรม

การแสวงหาปรัชญาไทยยังเป็นงานของนักคิดของไทย งานเขียนในช่วงหลังๆ นี้แสดงท่าทีอย่างชัดแจ้ง เช่น งานของ วิทย์ วิศทเวทย์ (ปรัชญาการศึกษา) เสรี พงศ์พิศ (ปัญหาการศึกษาปรัชญาในเมืองไทย) เฉลิมเกียรติ ผิวนวล (ฐานะและบทบาทของปรัชญาในไทย) เป็นต้น งานวิจัยทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยได้ขยายวงไปถึงนักคิดในสาขาอื่นๆ การประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนทรรศนะกันระหว่างนักคิดและผู้เกี่ยวข้องกับวงการปรัชญาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งหมดนี้เป็นความพยายามที่จะแสวงหาความรู้

อันเป็นสากลควบคู่ไปกับการแสวงหาเอกลักษณ์ของตัวเอง แนวโน้มที่ปรัชญาจะได้รับการพัฒนาให้เราได้รู้จักตนเอง เข้าใจและแก้ปัญหาของตนเองนั้นมีมากขึ้นฐานะและบทบาทของปรัชญาในอนาคตคงจะไม่จำกัดอยู่เพียงเป็น “วิชา” ในระบบการศึกษาเท่านั้น แต่จะกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทยที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคมตะวันออกด้วย

บรรณานุกรม

๑. กิตติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐.
๒. จุฑินและทิศทางการศึกษาของไทย, สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๘
๓. จิตร ภูมิศักดิ์ (สมสมัย ศรีสุทพรพรรณ), โฉมหน้าศักดินาไทย, สถาปนาโดม, ๒๕๑๗
๔. บทเรียนจากการศึกษาในรอบร้อยปีที่ผ่านมา, กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๒
๕. บนเส้นทางแสวงหาโฉมหน้าใหม่ของการศึกษาไทย, สำนักพิมพ์พิณเนศ, ๒๕๑๗
๖. พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย, สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๑๘
๗. พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, ธรรมบูชา, ๒๕๑๖
๘. วิทย์ วิศทเวทย์, “ปรัชญาการศึกษา” แนวคิดทางการศึกษา, คุรุปริทัศน์, หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓
๙. วุฒิชัย มุลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๙, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖
๑๐. ศักดิ์ สุริยะ, ปรัชญาชาวบ้าน, ชมรมคนรุ่นใหม่-สถาปนาโดม จัดพิมพ์, ๒๕๑๖
๑๑. ศ. ศิวรักษ์, ปรัชญาการศึกษา, สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๑๖
๑๒. เอกสารประกอบการสัมมนาปรัชญา, “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาปรัชญาในประเทศไทย” สาขาวิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๒
๑๓. Saroj Buasri A Philosophy of Education for Thailand, Ministry of Education, Thailand, 1970